

THE ETYMOLOGY OF FAMILY NAMES IN -AC/-EAC (-IAC)/-CEAC (UKR. -AK/-ЯК/-ЧАК) WITH THE UKRAINIANS OF MARAMURES

Ioan Herbil, Assist. Prof., PhD, "Babeş-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: The focus of the present paper is on the etymologies of family names that include the Ukrainian formative -ак/-як/-чак (in Romanian: -ac/-eac(-iac)/-ceac); initially it derived diminutives but in the course of time it also derived patronymics. The family names, that have been collected in three villages of Maramures district (Rona de Sus, Craciunesti, and Lunca la Tisa, whose inhabitants are of Ukrainian descent), are also peculiar to some other anthroponomical systems in Romania and the neighbouring countries. The lexemes that are the basis of family names formed by means of the Ukrainian formative -ak/-jak/-čak are calendar names of different structures (hypocoristics, diminutives, and other derivatives), old Slavic names or various nicknames and appellations, used before these anthroponyms became hereditary names borne by all members of a family. We also focus on the frequency of family names (in the three anthroponomical systems) formed by means of the above mentioned formative.

Keywords: anthroponym, Ukrainian family names, trans-Carpathian idiom, proper patronymic suffixes and other multi-functional suffixes, -ак/-як/-чак formative.

Alături de populația românească, pe teritoriul României, se întâlnesc grupuri compacte sau relativ izolate de populații care vorbesc diferite limbi. Între acestea, un loc aparte, ținând cont atât de varietatea, cât și de istoria lor, îl ocupă populațiile care vorbesc graiuri ale unor limbi slave, și anume: ucraineană, sârbo-croată, slovacă, rusă, bulgară, polonă și cehă. Dintre toate graiurile slave vorbite în țara noastră, după numărul vorbitorilor (aprox. 250.000)¹, primul loc îl ocupă graiurile ucrainene. Majoritatea vorbitorilor respectivelor graiuri trăiesc în nordul țării, în Maramureș, Suceava și Botoșani, județe limitrofe cu masivul graiurilor carpatice ucrainene. Totodată, ucraineni întâlnim în regiunile Dobrogea (județul Tulcea) și Banat (județele Timiș și Caraș-Severin). Existența unei populații care vorbea limba ucraineană este atestată pentru prima dată în Maramureș, în secolul al XIV-lea². În decursul celor peste șase secole de conviețuire atestată atât cu populația majoritară, cea românească, cât și cu celelalte care s-au așezat sau au trecut prin această regiune, ucrainenii au lăsat urme adânci și în sistemul antroponimic al României.

Numărul foarte redus al studiilor de antroponomie ucraineană din Maramureș, și, în general, din România, a constituit unul dintre factorii determinanți în începerea studierii acestei ramuri a onomasticii. Fiecare nume de persoană este un *cuvânt* și, implicit, o unitate a limbii. De aici și importanța, recunoscută de către toți specialiștii, în ceea ce privește studierea numelor proprii (a antroponimelor și a toponimelor) care, ca și apelativele, sunt elemente componente ale lexicului unei limbi, constituind obiectul lingvisticii.

Importanța studierii *numelor de persoană* (fie ele nume de familie sau prenume, porecle ori supranume etc.) în raport cu dialectologia este o realitate de peste un secol. După cum afirmă Al. Cristureanu (1982:41), „concordanțe între domeniul *numelor de familie* și cel al *dialectologiei* rezultă din perfecta (sau aproape perfecta) încadrare a unor grupe de nume familiale în sistemul *fonologic* al unui anumit dialect, subdialect sau grai”. Și în plan *gramatical*, este posibil, ca, în procesul formării antroponimelor (ce aveau să devină nume

¹ Deși, după datele Recensământului din 2011, în România, sunt aproape 51.000 de ucraineni.

² Documentele corespunzătoare acelei perioade conțin unele mărturii despre satele din această parte a țării, care, și astăzi, sunt populate de către ucraineni (cf. Mihalyi 2000: 9, 42, 65, 75, 85, 99, 168, 175, 315, 476 și Popa 1970: 53 și urm.).

de familie), să fie surprinsă o anumită particularitate care poate să aibă surse dialectale, devenind, la rândul-i, una dintre caracteristicile unui anumit grai. O asemenea particularitate, la o scară mai mare, o constituie sufixele ucrainene *-ak/-jak/-čak*; *-uk/-juk/-čuk*; *-yk (-ik)/-čyk*; *-ynec'*; *-k(a)*; *-k(o)* etc., care, inițial, derivau diminutive (de la apelative și nume proprii), însă, cu timpul, și-au schimbat funcția derivațională, devenind formanți patronimici. Pe lângă fonetică, morfologie și sintaxă, numele de familie constituie, ca și oricare alt cuvânt, obiect de cercetare pentru *lexicologie*, posedând o structură morfematică și o compoziție derivațională proprii.

Cele trei localități, Rona de Sus³, Crăciunești⁴ și Lunca la Tisa⁵, din care au fost adunate numele de familie (în actele oficiale de la noi: *nume*) ce au în structura lor sufixul *-ak/-jak/-čak*⁶, sunt situate în nordul județului Maramureș. Populația de aici vorbește graiuri ucrainene de tipul transcarpatic⁷. Dorim să precizăm că respectivele nume de familie se întâlnesc și în alte localități cu populație ucraineană din Maramureș⁸, dar nu numai.

Pornind atât de la statistica numelor de familie, cât și cea a populației din localitățile cercetate, obținem următoarele date: cele 3925 de persoane din Rona de Sus poartă 210 nume de familie, ceea ce reprezintă, în medie, 1 nume la aproape 19 persoane; în Crăciunești, la o populație de 1493 de persoane, există 217 nume de familie, adică în medie 1 nume la aproape 7 persoane, iar în Lunca la Tisa, cele 910 persoane sunt purtătoare a 127 nume de familie, ceea ce înseamnă că, în medie, 1 nume revine la puțin peste 7 persoane. După cum se poate observa, din acest punct de vedere, sistemul antropomic al localității Rona de Sus este mai conservator decât celelalte două.

În urma etimologizării celor peste 430 de nume de familie existente în cele trei sisteme antroponimice (multe dintre ele fiind comune), am putut observa că, din punctul de vedere al originii, ele sunt ucrainene, românești, maghiare, germane etc. Multe dintre acestea conțin numeroase elemente străine, apărute ca urmare a contactului, de câteva secole, cu vorbitorii limbilor română, maghiară, germană, cehă, slovacă, ebraică etc. Cele mai multe nume de familie sunt de origine ucraineană, având la bază apelative sau nume de botez ucrainene ori fiind formate cu sufixe specifice sistemului antroponimic ucrainean. Statistica acestora este următoarea: în Rona de Sus, sunt înregistrate 114 nume de familie (54,29 % din totalul numelor înregistrate), ce sunt purtate de 3245 de persoane (82,67 % din totalul populației); în Crăciunești, există 122 de nume de familie (56,22 %), care denumesc 1004 persoane (67,25 %), iar, în Lunca la Tisa, se întâlnesc 73 de nume de familie (57,48 %), fiind purtate de 720 de persoane (78,26 %).

³ Localitatea Rona de Sus este așezată pe cursul superior al râului Ronișoara (afluent al Izei), la o distanță de 18 km sud-est față de municipiul Sighetu-Marmației. Este atestată cu formele *Felseuouna* și *Felseu Rouna* la 1360 (cf. Suciul II 1968: 83.) Peste 95 % din populația satului o reprezintă ucrainenii.

⁴ Satul Crăciunești (alături Lunca la Tisa) se află pe malul stâng al Tisei, fiind așezat la 6 km est de municipiul Sighetu-Marmației. Este atestat la 1385 cu forma *Karachonfalva* (cf. Suciul I 1967: 173). Ucrainenii reprezintă peste 85 % din totalul populației.

⁵ Lunca la Tisa este situată la 5 km est de Crăciunești. Este atestată sub forma *Lonka* la 1439 (cf. Suciul I 1967: 367). Aproximativ 92 % din totalul populației o reprezintă ucrainenii.

⁶ Unii dintre lingviști folosesc sintagma „sufixe *-uk (-juk), -čuk*”, iar alții „sufixul *-uk/-juk/-čuk*”. Păreră noastră este că ultima formă este cea corectă, căci *-juk* și *-čuk* sunt variante ale lui *-uk*, prima pozițională, iar cea de-a doua datorată alternanței consonantice.

⁷ Vezi în acest sens: Pavliuc, Robciuc 1965: 595-617; Horvath 1978; Robciuc 1999; Pavliuc, Robciuc 2003: 19-101; Herbil 2004-2005: 75-143 etc.

⁸ În afară de cele trei localități, în Maramureș, limba ucraineană este folosită și în: *Poenile de sub Munte*, *Repedea*, *Ruscova*, *Bocicoiul Mare*, *Tisa*, *Câmpulung la Tisa*, *Remeși*, *Teceul Mic* (unde se vorbesc graiuri transcarpatice), *Crasna Vișeuului*, *Bistra* și *Valea Vișeuului* (graiuri huțule).

La formarea acelor antroponime (nume de persoană, hipocoristice, supranume, porecle etc.)⁹ care, odată cu introducerea Codului civil, aveau să devină numele de familie ale locuitorilor din cele trei localități au luat parte diferiți formanți. Dintre aceștia, un loc aparte îl ocupă cele mai vechi sufixe ale limbii ucrainene, care exprimau filiația (descendența) încă înainte de formarea numelor de familie, ele putând fi împărțite în două mari grupe: a) sufixe patronimice propriu-zise *-yč*, *-ovyč* (în grafie românească, *-ici*, *-ovici*), de origine slavă comună, cărora funcția patronimică le-a fost proprie dintotdeauna (înaintea formării limbii ucrainene); b) alte sufixe polifuncționale (care, inițial, erau, de cele mai multe ori, diminutivale, dezvoltându-și funcția lor patronimică ulterior, adică pe fondul limbii ucrainene): *-uk/-juk/-čuk*; *-ak/-jak/-čak*; *-an*; *-aš*, *-iš*, *-oš*; *-ča(t)*; *-ej*; *-yk/-ik/-čyk*; *-ynec*’;

-k(a); *-k(o)*, *-s’k(yj)/-c’k(yj)*, ce sunt redată în grafie românească prin: *-uc/-iuc/-ciuc*; *-ac/-eac* (*-iac*)/ *-ceac*; *-an*, *-aš*, *-iš*, *-oš*; *-cea*; *-ei*; *-ec/-ic/-cic*; *-ineț/-ineți*; *-c(a)*; *-c(o)*; *-sch(i)/-țk(i)/-țch(i)*). Sufixele respective sunt bine reprezentate astăzi în cadrul sistemului popular de denotație personală¹⁰. Astfel, doar supranumele și poreclele ucrainenilor continuă vechiul mijloc de a indica descendența sau neamul unui individ, de a-l caracteriza și de a-l individualiza, în aceeași măsură. Ele păstrează un crâmpei din ceea ce a constituit cândva procesul formării acelor antroponime, care deveniseră nume de familie, dându-ne posibilitatea de a vedea cum strămoșii noștri își numeau urmașii.

În cadrul numelor de familie din sistemele antroponimice ale celor trei localități, se constată un grad diferit de productivitate a formanților.

De departe, cel mai productiv formant antroponimic ucrainean, în cadrul sistemelor de nume de familie studiate, este *-uc/-iuc/-ciuc* (ucr. *-uk/-juk/-čuk*)¹¹. Cu ajutorul lui, sunt formate cele mai multe nume de familie, nu doar în sistemele antroponimice de care ne ocupăm, ci și în alte puncte ale României locuite de ucraineni. În Ucraina, după cum constatare Ju.K. Red’ko (1965: 78), numele de familie formate cu *-uk/-juk/-čuk* constituie tipul de bază în vestul acesteia (în timp ce, în estul ei, predomină cele formate cu *-enk(o)*), ocupând primul loc în șapte regiuni ale teritoriului ucrainean.

Celălalt formant, destul de productiv, în cadrul sistemului numelor de familie din cele trei localități, este *-ac/-eac* (*-iac*)/*-ceac* (ucr. *-ak/-jak/-čak*).

Este un sufix polifuncțional slav vechi, care era productiv atât la nume comune, cât și la cele proprii¹². Încă în limba slavă comună, sufixul *-ak* (*-jakъ*) substantiviza adjective, forma substantive de agent (de la alte substantive) și deriva substantive din verbe (*nomina agentis*)¹³. Dacă, în monumentele scrise ale limbii ucrainene vechi din secolele XI-XIII, există înregistrat un număr mic de lexeme derivate cu *-jak*, după secolul al XIII-lea, acest formant avea o productivitate mai mare, moment în care se conturează principalele sale

⁹ În urmă cu trei-patru secole, un proces propriu-zis de formare a numelor de familie nu putea să aibă loc, căci nu exista încă noțiunea de „nume de familie”. De aceea, folosirea astăzi a sintagmelor terminologice de tipul „crearea numelor de familie”, „formarea numelor de familie”, cu referire la perioada de dinaintea stabilizării juridice a numelor de familie, este, de fapt, după cum afirmă P.P. Čučka (2005: XXIV), un *anacronism*.

¹⁰ Vezi în acest sens Herbil 2007; *idem* 2010-a.

¹¹ Din statistica pe care am realizat-o în 2008, rezultă că, în Rona de Sus, există 45 de nume de familie în *-uk/-juk/-čuk*, ceea ce reprezintă 21,43 % din totalul numelor înregistrate. Ceea ce trebuie subliniat, este faptul că cele 45 de nume de familie denumesc 1586 de persoane, adică 40,41 % din populația satului. Cele 38 de nume de familie derivate cu *-uk/-juk/-čuk*, înregistrate în Crăciunești, reprezintă 17,51 % din totalul numelor existente. Respectivul nume sunt purtate de către 390 de persoane și reprezintă 26,72 % din numărul total al populației. În Lunca la Tisa, există 30 de nume de familie formate cu *-uk/-juk/-čuk*, ceea ce reprezintă 23,63 % din totalul numelor înregistrate. Aceste nume de familie denumesc 421 de persoane, adică 45,76 % din întreaga populație a localității. Despre istoria și frecvența sufixului, a se vedea Herbil 2010-b: 65-68.

¹² Čučka 2005: XXIX.

¹³ Kravčenko 2004: 94.

funcții. Tot atunci, adică în perioada *slavă de răsărit* (înaintea formării celor trei limbi slave de est: rusa, ucraineana și bielorusa), formantul apare sub cele două variante, *-ak* și *-jak*, ce vor fi moștenite de limba ucraineană. Multitudinea derivatelor cu *-ak* a fost favorizată de funcționarea în limba ucraineană și a următoarelor sale variante: *-l'ak*, *-n'ak*, *-čak* și, mai rar, *-vak*¹⁴. Azi, *-ak/-jak* este unul dintre cele mai productive sufixe ale limbii ucrainene, derivând substantive de agent de cele mai diverse tipuri. În sistemul antroponimic contemporan al Ucrainei, numele de familie formate cu *-ak/-jak/-čak* au o frecvență mare în vestul ei, în regiunile Transcarpatia, Lviv, Ivano-Frankivsk, unde ocupă locul al III-lea; mai redusă, în regiunea Cernăuți (locul IV), în Odesa și pe teritoriul sud-estic al Ucrainei (Donbas) – locul V, în regiunile Ternopol și Herson – locul VI, iar cea mai mică frecvență o înregistrează în regiunile Dnipropetrovsk, Poltava, Sume, Cerkase și Harkiv¹⁵.

Înainte de a prezenta etimologiile numelor de familie în *-ak/-jak/-čak*, purtate de către locuitorii celor trei sate, precizăm faptul că, imediat după cuvântul-titlu (cu marcarea accentului), apare sigla localității (sau a localităților), în care se întâlnește respectivul nume, fiind urmată de variantele grafice (dacă ele există) ale acestora (conform actelor oficiale) sau, acolo unde este cazul, de pronunția lor dialectală. Etimologia numelui este dată abia în cel de-al doilea alineat.

Anuțiác (Cr, LT, RS). În Crăciunești, există varianta grafică *Onuțak*, iar, în Rona de Sus, apar formele *Onuciak* și *Onuțac*. (Primele două sunt variante grafice maghiarizate, unde *a* neaccentuat a fost perceput și transcris ca *o*, neavând nici o legătură cu n.fam. existente la alți ucraineni, ca, de exemplu: *Onuč'ak*¹⁶ < apel. ucr. *onúk* „nepot” + suf. ucr. *-jak*.)

N.fam. *Anuțiác* provine din n.f. rom. *Anuța* (< *Ana* + suf. dim. rom. *-uț(a)*) + suf. ucr. *-jak*. În vorbirea ucrainenilor, poate fi auzită deseori forma *Anuța*, dar mai ales derivatele ucr. *Anúcy^en/ Anúcyⁿ* (< *Anúca* + suf. posesiv ucr. *-y^en/-ын*). Totodată, nu trebuie exclusă nici posibilitatea ca acest nume să se fi format din rom. n.b. *Onuț* (hipoc. de la *Ionuț* și cunoscut de ucraineni) + suf. ucr. *-jak*, care, ulterior, avea să fie maghiarizat ca multe alte nume din zonă. N.fam. *Anuțiác* nu l-am găsit înregistrat pe teritoriul Ucrainei (cf. Čučka 2005; *Slovnyk* 2002; Chudaš 1977).

Caciureác (Cr).

Are la bază supran. sau porecla *Káciur* (< ucr. dial. *káciur* „rățoi”) + suf. ucr. *-jak*. Este răspândit în raionul Rahiv din Ucr. Transc. și în alte zone ale Ucrainei (cf. Čučka 2005: 254; *Slovnyk* 2002: 113; Chudaš 1977: 9, 165). A se comp. cu rom. *Cacior* (cf. Iordan 1983: 95).

Clempușác (LT, Cr). În Lunca la Tisa, apare și varianta grafică maghiară, *Klempusak*.

Provine de la antrop. *Clempuš* + suf. ucr. *-ak*. Antrop. *Clempuš* (răspândit la ucraineni ca și nume de familie) poate avea la bază: 1. apel. huț. *klémpuš/klýmpuš* „dop, cep; capacul bărbânței”; mold. *klempúš* „cârlig, cui, clenci” și altele¹⁷; 2. n.fam. pol. *Klempa*, *Klemp*, *Klaępa* sau *Klepo* + suf. *-uś*, ca și în n.fam. pol. *Klempas*, *Klempis*, *Klempisz*, a căror temă este formată de la apel. pol. *klepa* „femela elanului”, iar metaforic „femeie bătrână, în vârstă” (Čučka 2005: 266). Numele *Klempuš* e atestat în Rona de Sus la 1684: *Klimpus Matene* (Bélay 1943: 186). În Ucr. Transc., n.fam *Klempuš* este răspândit în raionul Rahiv (Čučka 2005: 266), de unde au venit, în secolul al XVIII-lea, primii purtători ai acestui

¹⁴ Belousen'ko 1993: 103.

¹⁵ Red'ko 1965: 80.

¹⁶ Nume de familie *Onuczyn* și *Onuczynicki*, care provin de la apel. *onúk*, *onuća*, se întâlnesc în Polonia (Rymut II 2001: 181).

¹⁷ Etimologizând numele *Klémpuš*, P. P. Čučka (2005: 266) îl compară cu apel. ucr. *klémpa* „om neglijent, murdar; neglijent, cărpacă”, pol. *klepa* „(femeie) dezordonată; femeie grasă”, slc. estic *kl'ampa* „idem”; srb.-crt. *klémpa* „clăpăug; om greoi, mototol; persoană cu mersul urât”.

nume în localitatea Valea Vișeuului (vecină cu Lunca la Tisa), însă n.fam. *Clempușác* nu este înregistrat.

Cúlac (Cr). Se întâlnește varianta grafică *Kulak*.

Are la bază apel. ucr. *kulák* „pumn”, unde, probabil, sub influența limbii maghiare a avut loc transferul accentului. De asemenea, este posibil să provină de la numele *Kúla*, hipoc. de la n.b. *Mykúla*, variantă locală a lui *Mykóla* (cf. rom. *Necula*) + suf. ucr. *-ak*. Este răspândit în Ucr. Transc., în raionul Irșava (cf. Čučka 2005: 312).

Culineác (Cr).

Este format din antrop. *Kúlin/Kúlyn*¹⁸ sau n.f. *Kulýna* (< n.pers. ucr. *Kúla/Kúl'a*¹⁹ + suf. ucr. *-in/-yn* sau *-yn(a)*) + suf. ucr. *-jak* (Čučka 2005: 312-313). Referitor la acest nume de familie, I. Jordan afirmă: „*Culineac: Culin* (sau ucr. *Kulin*, presupus de mine), cu suf. ucr. *-eac*” (Jordan 1983: 166). Este răspândit în raionul ucrainean transcarpatic Rahiv (cf. Čučka 2005: 312).

Cureleác (RS). Apare în actele oficiale cu următoarele variante grafice: *Curileac*, *Kureleac*, *Kurelyak* și *Kurileak*.

Continuă n.pers. *Kurýlo*²⁰ (normat de lb. ucr. *Kyrýlo*) „Chiril” (Chudaš 1977: 122, 129; Čučka 2005: 315) + suf. ucr. *-jak*. N.fam. *Kuryl'ak* este răspândit în raioanele ucrainene Rahiv și Teaciv (cf. Čučka 2005: 315).

Druleác (LT, Cr). În Lunca la Tisa, apare și varianta grafică *Druliac*.

Are la bază apel. huț. *drúl'a* „roabă” (după cu afirmă: Vincenz 1970: 502; Onyškevyč I 1984: 236; *Slovník* I 1994: 398) + suf. ucr. *-jak*. P.P. Čučka (2005: 211), în afară de etimologia de mai sus, afirmă că *Druleac* ar proveni de la apel. rom. *drulea* „femeie stricată” (explicație dată de N.A. Constantinescu – 1963: 267) + suf. ucr. *-jak*, ceea ce este puțin probabil. N.fam. *Drul'ák* este răspândit în raionul ucrainean Rahiv (cf. Čučka 2005: 211).

Firișceác (RS, LT, Cr). În Lunca la Tisa, apar variantele *Firisceac* și *Firiscsak*. În Crăciunești, am întâlnit și varianta *Firișteac*, însă care se pronunță *Firišč'ák*.

Continuă antrop. *Firis*²¹ (< n.fam. magh. *Fürjész* < apel. *fürjész* „persoana care prinde păsări” sau provine din n.fam. *Fürész* < apel. *fürész* „fierestrău”) + suf. ucr. *-čak* (Čučka 2005: 576). Nu este exclus ca la baza numelui să stea un supranume de tipul *Firis* (< apel. ucr. dial *firis(por)* „rumeguș”). Respectivul n.fam. se întâlnește în Ucr. Transc. doar în raionul Rahiv (cf. *Ibidem*).

Grijác (RS, Cr, LT). În Rona de Sus, apar următoarele variante grafice: *Grizsak*, *Griijac*, *Gridjac*, *Gridjak*, *Gridzsak*, *Gridjeak*; iar, în Lunca la Tisa, există *Gridjac* și *Gridjeak*.

Este format din antrop. magh. sau rom. *Gríga*²² sau *Grig/Grigu(l)* (Ionescu 2001: 200), care au corespondent ucr. local *Gryga* (hipoc. de la rom. *Grigore*, respectiv ucr. *Hryhorij*) + suf. ucr. *-jak*. Acest n.fam., dar cu varianta *Gridžák*, este răspândit în raionul

¹⁸ În etimologizarea n.fam. *Kúlyn* (existent în Ucr. Transc.), P.P. Čučka (2005: 312), prezintă forțat și inexplicabil, ca fiind, în primul rând, continuarea n.b. srb. și n.fam. *Kúlyn* (< n.b. *Mykula*, *Nykola*) și abia, în cel de-al doilea, ca provenind din antrop. *Kúla* sau *Kúl'a* + suf. *-yn*, deși forma *Kúla* este arhicunoscută în regiunea transcarpatică.

¹⁹ *Kúl'a* ca și *Kúla* sunt hipoc. de la n.b. *Mykúla* (variantă a ucr. lit. *Mykóla* „Nicolae”).

²⁰ De la acest radical s-a format și n.fam. *Cureliuc*, pe care I. Jordan (1983: 161) îl explică greșit, spunând că este „același, ca semnificație cu *Curelescu*”, iar pe acesta din urmă ca provenind de la *Curelea* (< *curea*, pl. *curele* + suf. *-ea*) + suf. *-escu*, sufix care „a fost înlocuit, într-o zonă bilingvă, prin ucr. *-juk*”.

²¹ Antrop. *Firis* apare ca n.fam. în localitatea Iza (Maram.), unde este atestat la 1673: *Füresz Orban* (Bélay 1943: 168).

²² *Griga* este atestat în Bocicoiul Mare la 1605: *Kis Griga* (Bélay 1943: 128).

ucrainean Rahiv (Čučka 2005: 181). În regiunea Cernăuți (cf. *Slovnyk* 2002: 103), apare forma *Hryžák*, care este și cea normată de limba ucraineană.

Havreliác (LT, Cr). În Lunca la Tisa, există următoarele variante grafice: *Havreliak*, *Havrilyak*, *Havreleac*, *Haurilyak*, în timp ce, în Crăciunești, apar formele *Havrelyak* și *Havrilyak*.

Provine de la n.b. ucr. *Havrýlo* (Trijn'ak 2005: 77), cf. rom. *Gavril/Gavrilă* (Ionescu 2001: 83), + suf. ucr. *-jak*. Se întâlnește în raioanele ucrainene transcarpatice Mukacevo, Perecen și Velekei Bereznei (Čučka 2005: 129).

Lupsác (RS, Cr). Apare și varianta grafică *Lupsak*.

Este format din antrop. *Lupša* + suf. ucr. *-ak*. Numele *Lúpsa*²³ provine din n.b. *Lup(u)* sau n.f. *Lupa*²⁴ (< apel. rom. *lup*) + suf. rom. *-ș(a)* – Jordan 1983: 285). Este răspândit în Ucr. Transc. în raionul Rahiv (cf. Čučka 2005: 349).

Manoleác (LT).

Provine din n.b. rom. *Manóle* sau ucr. *Manoýl* + suf. ucr. *-jak*. Poate fi și o variantă fonetică a n.fam. ucr. *Manul'ák* (< n.b. *Manul* < *Manuyl* sau < n.fam. *Manyla* < *Manoýl* + suf. ucr. *-jak*), existent în raionul Rahiv (Čučka 2005: 362).

Marușceác (Cr). Apar următoarele variante grafice: *Marusceac*, *Maruscak*, *Marusciak*.

Este format din antrop. *Marúška* sau n.f. *Marús'ka* + suf. ucr. *-jak*. *Marúška* continuă n.b. sl. de sud *Maruška* sau *Maruš* (corelativ cu rom. *Măruș*) sau n.b. bg. *Maruško*, care este dim. lui *Maruș* + suf. *-k(o)* (Ilčev 1969: 324; Grković 1977: 128; Jordan 1983: 294). Subscriem celei de a doua variantă, conform căreia acest n.fam. este format din n.f. *Marús'ka* (hipoc. da la *Marija*) + suf. ucr. *-jak*. N.fam. *Marušč'ák* este răspândit atât în raioanele ucrainene Rahiv, Vinogradiv și Mijhirea (cf. Čučka 2005: 367), cât și pe teritoriul Slovaciei.

Mocearneác (LT).

Este format din antrop. ucr. *Močárnyj* (existent ca n.fam. în Ucraina – Čučka 2005: 400, și care are la bază adjectivul ucr. local *močárnyj* „mlăștinós” – Hrinčenko II: 450) + suf. ucr. *-(j)ak*. În Ucr. Transc. apar doar numele *Močernák* și *Močern'ák* (cf. Čučka 2005: 400).

Nebeleác (RS). Există următoarele variante grafice: *Nebeliac*, *Nebelyeak*, *Nebileac*, *Nebiliac*, *Nebiliak* (unde ucr. *y* este redat prin *e* sau *i*). În graiul din Rona de Sus, se pronunță *Nebyl'ák*²⁵.

Provine din antrop. ucr. *Nebýla* (n.fam. *Nebýla*, existent în Ucr. Transc., și nu numai) < din vb. v. sl. *býti* precedat de particula negației *ne-* „acela care parcă nu a fost/nu a existat”²⁶ (Chudaš 1977: 172) + suf. *-jak*. Forma normată de lb. ucr. a numelui de familie în discuție este *Nebýl'ak*. Se întâlnește în localitatea Rostoca din raionul ucrainean Rahiv (cf. Čučka 2005: 407).

Panușciác (Cr).

Este format din antrop. ucr. *Pan'úška* (în Ucr. Transc. și n.fam.) sau *Pan'úško* (< antrop. ucr. *Pan'o*, hipoc. de la n.b. ucr. *Pan*²⁷, + suf. ucr. *-yšk(o)* – Čučka 2005: 429) +

²³ Numele *Lupša* este atestat în Maram. la 1542 în localitatea Călinești: *Lwpsa* și la 1633 în Valea Porcului (azi Valea Stejarului): *St. Lupse* (Bélay 1943: 159, 103), iar, în Transilvania, ca și toponim este atestat la 1366: *villa Lwpsa* (Pătruț 1980: 32).

²⁴ N.f. *Lupa* este atestat la români în secolul al XVI-lea (Reguș 1999: 164).

²⁵ Graiului ucrainean transcarpat din localitatea Rona de Sus îi este proprie, atât în poziție accentuată, cât și în cea neaccentuată, vocala [ɨ].

²⁶ Nume formate din verbul *býti* și particula *ne-* (în traducere: „acela care nu a fost/nu a existat”) se întâlnesc la slovaci (Svoboda 1964: 83) și la polonezi (Rymut II 2001: 148).

²⁷ *Pan* a apărut, probabil, prin apocoparea vreunui n. calend. care începea cu *Pan-*, ca de exemplu *Pantelejmón*, *Panflij*, *Pankrátij* sau ca urmare a aferezei unui nume care se termina cu *-pan*. De asemenea, este posibil să

suf. ucr. *-jak*. N.fam. *Panușciác* nu se întâlnește în Ucr. Transc. (cf. *Ibidem*) și nici în regiunea Cernăuți (cf. *Slovnyk* 2002).

Rusnác (RS, LT, Cr). Se întâlnesc următoarele variante grafice: în Rona de Sus – *Rusneac* și *Ruznak*; în Lunca la Tisa – *Rusnak* și *Rusneac*, iar, în Crăciunești – doar *Rusznak*.

Provine din etnonimul local *rusnák*²⁸ (în grafie rom. *rusnác*) „ucrainean” prin care ungurii, românii și chiar unii dintre ucrainenii îi numesc pe ucrainenii din zona Transcarpatică (în special), iar bulgarii – pe toți slavii de est. N.fam. *Rusnák* este răspândit în Ucr. Transc. în raioanele Rahiv, Teaciv, Hust și Mijhirea (cf. Čučka 2005: 495). Și în Maram. este viu termenul *rusnac* (cu pluralul *rusnaci*) folosit, alături de apelativul *rus*, cu sensul de „ucrainean”.

Sauleác (RS).

Provine din antrop. *Savló* sau *Sáva* (unde *v* este redat prin *u*, conform trăsăturilor dialectale) + suf. ucr. *-jak*. *Savló* (n.fam. în Ucr. Transc. – Čučka 2005: 498) < n.b. calend. ucr. *Savélij* (Trijn’ak 2005: 320), căruia îi corespunde slc., ceh., rus. *Sául*²⁹ (Knappová 1985: 162; Superanskaja 2005: 195), iar *Sáva* reproduce n.calend. *Sáva* (Superanskaja 2005: 191; Trijn’ak 2005: 319). I. Iordan îl compară pe *Sava* cu bg. *Sava* sau (și) grc. *Savvas* (Iordan 1983: 406). N.fam. *Saul’ák* (cu forma normată de limba ucraineană *Savl’ak*) e răspândit în raionul ucrainean Rahiv (cf. Čučka 2005: 498).

Sedoreác (RS, Cr, LT). În Crăciunești, apar variantele grafice *Sedoriac* și *Sedoriak*, iar în Lunca la Tisa – *Szedoriak*. În graiul din Rona de Sus, se pronunță *Sýdor’ák*.

Provine din n.calend. *Sýdor/Sidor* + suf. ucr. *-jak*. Numele *Sidor*³⁰ este un hipoc. de la n.pers. *Isodor*; cf. rus., pol. *Sidor* – Iordan 1983: 414; Superanskaja 2005: 123). Azi, forma normată de lb. ucr. este *Sýdir*. De la același antrop. s-a format și toponimul *Sýdoróvec*, înregistrat în Rona de Sus. N.fam. *Sedoreác* se întâlnește în raionul ucrainean Rahiv (cf. Čučka 2005: 512).

Šmuleác (LT, Cr, RS). Apar și următoarele variante grafice: *Smuleac*, *Šmuliac* și *Smulyac*.

Este format din n.b. evreiesc *Šmul*³¹ (care a circulat și în satele ucrainene din România și căruia îi corespunde n. creștin *Samuil* – cf. Ionescu 2001: 340) + suf. ucr. *-jak*; cf. ucr. *Samíjlo* (Trijn’ak 2005: 322), rus. *Samuil* (Superanskaja 2005: 193), magh. *Sámuel* (Kázmér 1993: 910), rom. *Samuél*. N.fam. *Šmuleác*³² este răspândit în localitățile Luh, Velekei Becikiv și Kosivska Poleana – din raionul Rahiv (localități situate pe granița cu România) (cf. Čučka 2005: 630).

Šteliác (Cr, RS).

Este format din antrop. *Štél’a* (< apel. ucr. *štyl’* „una din bâtele de lemn pe care se duc căpițele de fân; bode” – Hrinčenko IV: 513; „toporiște; mânerul îmblăciului” – Onyškevyč II 1984: 389) + suf. ucr. *-jak*. De asemenea, mai poate fi format de la apel. srb.-crt. *štil’a* „un fus mare” (cf. Čučka 2005: 634). În Ucr. Transc. nu este înregistrat acest nume de familie (cf. *Ibidem*).

aibă la bază apel. ucr. *pan* „domn” (cf. Čučka 2005: 427). Este atestat în Crăciunești la 1550: *Pan f. Jo. Paul* (Bélay 1943:161).

²⁸ De asemenea, în Ucr. Transc. (în raioanele Mijhirea, Mukaceve și Teaciv), funcționează și n.fam. *Rusn’ák* (*Rusneac*) care are la bază apel. *rusn’ák* „ucrainean”, fiind însă folosit de către austrieci și doar de unii dintre unguri și slovaci (Čučka 2005: 495). În afară de Ungaria, Slovacia și Polonia, *Rusn’ák* este răspândit și în Croația (*Leksik* 1976: 572).

²⁹ Și în Ucr. Transc. a existat n.fam. *Savul*, care reproducea n.b. *Saul*, cu prezența lui *v* protetic (Čučka 2005: 498).

³⁰ *Sidor* este atestat în Maram., în localitatea Vad (azi Vadul Izei) la 1605: *Roman Szidor* (Bélay 1943: 139).

³¹ În Ucraina, mai circulă și formele *Šmújlo*, *Šmúlyk* (cf. Trijn’ak 2005: 323).

³² I. Iordan (1983: 435) compară n.fam. *Šmuleac* cu pol. *Smolak*, care are cu totul alt sens.

Țifrac (RS, LT). În Rona de Sus, apar variantele *Czifrac*, *Czifrak*, *Cifrac*, *Tifrac*, iar în Lunca la Tisa doar *Czifrac*.

Provine din antrop. *Țifra* (care funcționează ca și n. fam în raioanele Hust, Mukaceve, Vinohradiv, Velekei Bereznei și Perecen din Ucr. Transc. – cf. Čučka 2005: 595) + suf. *-ak*. După cum afirmă P. P. Čučka (2005: 595), apelativul care stă la baza numelui *Cifra* este polisemantic. În graiurile magh. din Transcarpatia, de unde a venit n.fam. *Cifra*, este omonim cu apel. *cifra* „pestriț, bălțat; zugrăvit, vopsit, pictat; împestrițat”. Numele *Cifra*, continuă lingvistul ucrainean, ungurii le dădeau animalelor de culoare bălțată, pestriță (*Ibidem*); cf. și rom. *Țifra* (nume de vacă). În limba maghiară, apel. *cifra* înseamnă „sărbătoresc, festiv, solemn, luxos, somptuos în ceea ce privește hainele” (Kázmér 1993: 202). A se comp. cu vb. boik. *cyfrúvaty*³³ „a împodobii” (Onyškevyč II 1884: 357), slc. de est *cifra* „împodobire, ornament” (*Slovník* I 1994: 208) și pol. *cyfra* „ornament, împodobire pe haine”. Între cazacii ucraineni, exista și o funcție denumită *cyfra* (Čučka 2005: 595). La acestea, se poate adăuga rom. *țifără* același cu *cifără* (Iordan 1983: 469). În Ucr. Transc., n.fam. *Cifrak* este răspândit în raioanele Rahiv, Mihhira și Svaleava (cf. Čučka 2005: 595).

Statistica numelor de familie în *-ak/-jak/-čak*, existente în sistemele antroponimice ale localităților cercetate, este următoarea:

– în Rona de Sus, există 12 nume de familie, adică 5,71 % din totalul celor înregistrate, cu ajutorul lor fiind numite 587 de persoane, ceea ce reprezintă 14,96 % din populația satului;

– cele 16 nume de familie din Crăciunești reprezintă 7,37 % din totalul celor existente, ele fiind purtate de către 175 de persoane, adică 11,72 % din numărul total al populației;

– în Lunca la Tisa, cele 12 nume de familie, care reprezintă 9,44 % din totalul celor înregistrate, sunt purtate de 106 persoane, ceea ce reprezintă 11,52 % din populația localității.

După cum se poate observa, numele de familie cu *-ak/-jak/-čak* s-au format de la: nume calendaristice de diferite structuri (hipocoristice, diminutive și alte derivate), fie masculine (*Clempușac*, *Cureleac*, *Grijac*, *Havreleac*, *Lupșac*, *Manoleac*, *Sedoreac*, *Șmuleac*), fie feminine (*Anuțiac*, *Marușceac*); de la radicalul unor nume vechi slave (*Nebeleac*); de la diferite supranume sau porecle *Caciureac*, *Druleac*, *Firișceac*, *Mocearneac*, *Rusnac*, *Șteleac*, *Țifrac* etc.

Multe dintre apelativele sau numele de persoană care stau la baza numelor de familie formate cu acest sufix sunt de origine română, maghiară, polonă etc., ceea ce ne indică faptul că ucrainenii de aici au fost multe secole în contact cu vorbitorii respectivelor limbi, fiindu-le bine cunoscute formele în cauză.

Prezența sau absența într-un sistem antroponimic a numelor de familie formate cu un anumit sufix poate confirma sau infirma că limba pe care o vorbesc azi purtătorii respectivelor nume aparține unuia sau altuia dintre graiurile unei limbi ori poate indica contactul lingvistic, care avusese loc de-a lungul timpului, cu vorbitorii altor graiuri. De exemplu, este cunoscut faptul că, între graiurile limbii ucrainene sufixul *-ak/-jak/-čak*, înregistrează cea mai mare frecvență în cele transcarpatice, în timp ce *-uk/-juk/-čuk* este specific graiurilor huțule. În ceea ce privește acești formanți din cadrul celor trei sisteme antroponimice cercetate, se poate naște întrebarea dacă graiul care se vorbește în respectivele localități este sau nu, unul transcarpatic, ținând cont de productivitatea foarte mare a lui *-uk/-juk/-čuk*, în detrimentul lui *-ak/-jak/-čak* (de ex. în Rona de Sus sunt înregistrate 45 de nume cu *-uk/-juk/-čuk* etc. – vezi *supra* la notă). În niciun caz nu poate fi

³³ Apel. *cifruvaty* (cu același sens) este propriu și ucrainenilor din Rona de Sus, unde, de asemenea, se întâlnește și substantivul *cifrošág* „împodobire, ornament”.

pusă la îndoială apartenența graiurilor din cele trei localități la grupa de graiuri transcarpatice, ci acest fapt constituie o dovadă certă asupra prezenței unei populații huțule pe teritoriul celor trei localități, fie înaintea venirii vorbitorilor graiului transcarpatic, fie după ce transcarpaticii erau deja așezați în această zonă, cu mențiunea că huțulii au fost asimilați cu timpul de populația transcarpatică. În sprijinul celor afirmate vine și productivitatea mare a sufixului *-ak/-jak/-čak*, comparativ cu sufixul *-uk/-juk/-čuk*, din cadrul sistemului popular de denotație personală (concret, în formarea poreclelor și a supranumelor) și în cel derivațional.

Bibliografia:

1. Andre de Vincenz (1970), *Traité d'anthroponimie Houtzoule*, München, Forum Slavicum, Band 18.
2. Bélay, V. (1943), *Máramaros megye társadalma és menzetieségei. A megye betelepülésétől a XVII. század elejéig*, Budapesta.
3. Belousen'ko, P.I. (1993), *Istorija sufiksals'noji systemy ukrajins'koho imennyka*, Kiev, „Naukova dumka”.
4. Chudaš, M.L. (1977), *Z istoriji ukrajins'koji antroponimiji*, Kiev, „Naukova dumka”.
5. Constantinescu, N.A. (1963), *Dicționar onomastic românesc*, București, Editura Academiei.
6. Cristureanu, Al. (1982), *Concordanțe între antroponimie și dialectologie*, în „Studii de onomastică”, III, Cluj-Napoca, p. 41-53.
7. Čučka, P.P. (2005), *Prizvyšča zakarpats'kych ukrajinciv: Istoriko-etymolohičnyj slovnyk*, Lviv, „Svit”.
8. Grković, M. (1977), *Rečnik ličnih imena kod Srba*, Beograd.
9. Herbil, I. (2004-2005), *Caracteristici fonetice și morfologice ale graiurilor ucrainene din România*, în „Dacoromania”, serie nouă, IX-X, Cluj-Napoca, p. 75-143.
10. Herbil, I. (2007), *Supranume și porecle din Rona de Sus (județul Maramureș)*, în „Un om, un simbol: In onorem magistri Ivan Evseev”, București, Editura CRLR, p. 292-312.
11. Herbil, I. (2010-a), *Analiza supranumelor și a poreclelor din Crăciunești (județul Maramureș)*, în „Studii de limbă, literatură și metodică”, XIII, Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, p. 66-83.
12. Herbil, I. (2010-b), *Nume de familie formate cu sufixele -uk/-juk/-čuk și -ak/-jak/-čak în antroponimia din Maramureș*, în vol. „Cultura ucraineană contemporană între canonul tradițional și noile paradigme de reafirmare” (Lucrările simpozionului internațional, Cluj-Napoca, 18-19 octombrie 2007), Cluj-Napoca, Editura Echinox, p. 58-72.
13. Horvath, D. (1978), *Graiul ucrainean din Crăciunești și Tisa (județul Maramureș)*, rezumatul tezei de doctorat, București, 25 p.
14. Hrinčenko, B. (1907-1909), *Slovar' ukrajins'koji movy*, t. I-IV, Kiev, „Naukova dumka”, (fotocopie realizată în 1996 după ediția din 1907-1909).
15. Ilčev, St. (1969), *Rečnik na ličnite i familni imena u bălgarite*, Sofia.
16. Ionescu, C. (2001), *Dicționar de onomastică*, București, Editura Elion.
17. Iordan, I. (1983), *Dicționar al numelor de familie românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
18. Kázmér, M. (1993), *Régi magyar családnevek szótára XIV-XVII. század*, Budapesta.
19. Knappová, M. (1985), *Jak se bude jmenovat*, Praga, Academia.

20. Kravčenko, L.O. (2004), *Prizvyšča Lubenščyny*, Kiev, „Fakt”.
21. Mihalyi (de Apșa), I. (2000), *Diplomele maramureșene din secolele XIV și XV*, Ediția a II-a, Cluj-Napoca, Editura Dragoș-Vodă.
22. Onyškevyč, M. J. (1984), *Slovnyk, bojkivs'kych hovirok*, t. I-II, Kiev, „Naukova dumka”.
23. Pavliuc, N., Robciuc, I. (1965), *Očerok fonologičeskich sistem ukrajinskich govorov v Rumyniji*, în „Revue roumaine de linguistique”, X, nr. 6, Bucharest, p. 595-617.
24. Pavliuc, N., Robciuc, I. (2003), *Ukrajins'ki hovory Rumuniji (Dijalektni teksty)*, Edmonton – L'viv – New York – Toronto.
25. Pătruț, I. (1980), *Onomastica românească*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
26. Popa, R. (1970), *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, București, Editura Academiei.
27. Red'ko, Ju.K. (1965), *Heohrafiya osnovnykh typiv ukrajins'kykh prizvyšč*, în „Pytynnja onomastyky”, Kiev, „Naukova dumka”.
28. Reguș A., Reguș C. (1999), *Nume de femei în vechi acte istorice (sec. XIV-XVI)*, București, Editura Mustang.
29. Robciuc, I. (1999), *Studii și articole*, București, Editura Mustang.
30. Rymut, K. (1999, 2001), *Nazwiska pollaków: Słownik historyczno-etymologiczny*, tom I (A-K), tom II (L-Ż), Kraków.
31. Suciuc, C. (1967-1968), *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. I-II, București, Editura Academiei.
32. Superanskaja, A. V. (2005), *Sovremennyj slovar' ličnykh imen*, Moscova, „Ajris Press”.
33. Svoboda, J. (1964), *Staročeská osobni jmená, a naše příjmení*, Praga, ČSAV.
34. Trijn'ak, I. I. (2005), *Slovnyk ukrajins'kykh imen*, Kiev, „Dovira”.
35. *** *Leksik prezimena Socijalističke Republike Hrvatske* (1976), urednici V. Putanec, P. Šimunović, Zagreb.
36. *** *Slovník sloveských nářečí* (1994), vol. I (A-K), Bratislava, Veda Vydavateľstvo SAV.
37. *** *Slovnyk prizvyšč; praktyčnyj slovozminno-opfohrafičnyj (na materialih Černiveččyny)* (2002), Cernăuți, „Bukrek”.

ABREVIERI ȘI SIGLE

antrop.	antroponim	n.f.	nume de femeie
apel.	apelativ	n.fam.	nume de familie
bg.	limba bulgară	n.pers.	nume de
boik.	graiul boikian	persoană	
a se comp.	a se compara	pol.	limba poloneză
Cr	Crăciunești	rom.	limba română
crt.	limba croată	rom. dial.	român dialectal
dial./ucr. dial.	dialectal, ucrainean	RS	Rona de Sus
dialectal		rus.	limba rusă
dim.	diminutival	sl.	slav
ebr.	limba ebraică	slc.	limba slovacă
grc.	limba greacă,	srb.	limba sârbă
grecesc		suf.	sufix
hipoc.	hipocoristic	suf. dim.	sufix
huț.	graiul huțul	diminutival	

ucr. lit.	ucrainean	supran.	supranume
literar/limba literară		ucr.	limba
LT	Lunca la Tisa	ucraineană	
magh./lb. magh.	limba	ucr. dial.	limba
maghiară		ucraineană dialectală	
Maram.	Maramureș	Ucr. Transc.	Ucraina
mold.	moldovenesc	Transcarpatică	
n.b.	nume de bărbat	v.	vechi
		vb.	verb